

PANGLICA ALBĂ A LUI ANDREI DÓSA

SAU DESPRE ARGUMENTUL MODERAȚIEI

Panglica albă e un simbol de conștientizare care implică un angajament asumat public într-o problemă de interes civic. Activistul Michael Kaufman și politicianul Jack Layton au (re)delimitat câmpul de referință în sfera luptei împotriva violenței casnice și a maternității precoce, susținând drepturile femeilor. Mai este, desigur, și filmul lui Haneke despre resursele bestialității umane în negurosul debut de secol XX; atmosfera de acolo surclasează aportul demonstrativ și desigur că fâșii din *Multă forță și un dram de gingășie** sugerează astfel de apropieri. Nu în ultimul rând, o secvență duios-absurdă – mai spre final – lansează niște panglici, dar într-o împrejurare în care Dósa-naratorul face efortul să îl coboare pe Atti din apexul paranoid la reveria imblânzită a maghiarității: „Am încercat să-i povestesc despre panglicile imense, roșu, alb, verde, din videoclipul *High Hopes* al celor de la Pink Floyd, foarte asemănătoare cu steagul Ungariei, despre sentimentul multicolor pe care ți-l trezesc pânzele multicolore înălțate în vânt, dar mi-a tăiat-o brutal. Eram la zeci de kilometri de miezul delirului rece din care-mi vorbea” (p. 187)

Există în romanul *Multă forță și un dram de gingășie* al lui Andrei Dósa o importantă dimensiune militantă asumată, atât cât permite suprafața de contact a literaturii cu fenomenalul. Sunt numeroasele conivențele etice din această proză și ele constituie resortul principal și liantul unui material epic voit mozaicat. Mai mult, deschiderea etică se produce în mai multe direcții extra- și intra-literare. Nu mă refer doar la mai multe straturi ale detabuizării (parentingul, violența de gen, intoleranța reciprocă dintre etnii, fermentul etilic al solidarității masculine, anxietatea tranziției corporatist-capitaliste etc.), ci și la schimbarea radicală a modului în care geografia politico-literară abordează spațiul complex al Ținutului Secuiesc.

Mai întâi, Andrei Dósa deconstruiește *transilvanismul* helikonist al unor scriitori precum Kuncz Aladár, Kós Karoly etc. Spațiul transilvănean e, în viziunea prozei interbelice de limbă maghiară, o lume pestră, populată de conți ruinați care călăresc pierduți în reverii metafizice prin undulațiile unui relief de care se simt legați într-o manieră tenebroasă, blagiană cumva, de nemeși iubăreți și mândri; tot acest imaginar convulsiv, paseist-romantic, cu *ruinurile* de rigoare alimentează, în cantități diferite, dar într-un colorit la fel de vivid, imaginarul tulbure al personajelor lui Dósa.

Felul în care Dósa aduce la zi această geografie mentală e radical diferit, căci inteligența și curajul artistic nu sunt doar artizanat și trusă de șuruburi narative, ci o viziune clară și consistentă a scopului urmărit, precum și acest instinct al temperanței care e, cred, o marcă a scriitorului brașovean.

Pe de altă parte, ritualistica gregară, fuzionantă a găștii de băieți-adolescenți, cu relațiile de putere, cu adeziunile și exclușiunile ei, alcătuieste materialul cel mai bogat al romanului, mai cu seamă pentru că se intersectează cu problematica identității etnice. Urmărind traiectoria prietenului său Atti, Dósa-naratorul nu reconstituie o lume în pragul exploziei și decupează corect un material auto-biografic pe care nu îl falsifică senzationalist, construind un personaj căruia nu îi exploatează mecanic și demonstrativ potențialul auto-distructiv. Ne-am fi așteptat ca Atti să se radicalizeze, să adauge straturi de ură de la capitol la capitol, până când tot acest material sufletească să nu mai poată fi controlat prin decompresie etilică; acesta e dus până în punctul în care se poate întrezări dincolo de încercarea de a descrie momentele de culminație hormonală a vieții adolescentului/tânărului adult, cu întregul corolar de clișee comportamentale: heavy-metal agresiv, tracțiuni la bară, vitalitate erotică dublată de cinism, echitație free style ca strategie de seducție, ingestie etilică de performanță, adică toată acea lume neclarificată a viscerelor de care Atti debordează și în care se scufundă mereu, cu din ce în ce mai puține ieșiri la suprafață. În același timp, personajul e (unul) dintre produsele unor circumstanțe sociale trans-etnice care au dus la atomizarea spațiului social și la un soi de răspăr caracterizat prin verbiaj agresiv și prin cultul rezistenței individuale la orice formă de participare la o societate deschisă: insecuritatea economică a ultimelor 3 decenii, neîncrederea în prezent și mai ales reticenta față de acțiunea politică constituie albia comună a tinerilor adulți din România și, prin extensie, din estul continentului. Atti *nu poate fi* – aceasta e limitarea psihologică pe care i-o impune autorul – nici un strateg, nu descinde din orizontul blocat al radicalului care, după o sumară alimentație ideologică, are toate lucrurile în minte și nu îi mai rămâne nimic de făcut decât să își adune catehismul în dispozitive explozive. Janós Bodó este, de fapt, limita lui Atti și un soi de epură în negativ a acestuia: „Îi plăceau adrenalina, furia neagră turbo pe care o simțea, bufnetul cărnii lovite, felul în care fierul rozetei îi rodea interiorul degetelor, durerea

pe care o simțea și el după fiecare pumn ca și cum ar fi dat într-un zid. Zid care-și pierde, cu fiecare gest de agresiune și fiecare reușită, aproape infinitezimal din duritate” (p. 170). Întâlnirea lui Atti cu acest militant HVIM (acronimul unei organizații de extremă-dreaptă) îi întărește scepticismul față de „formele de organizare a timpului liber”. Dosa-prozatorul găsește în felul acesta, provizoriu, soluția unei salvări (fie și parțiale) etice a lui Atti, dublând, practic, toxicitatea substanței-revelator. Atti e întors, prin contactul cu Janós Bodó, la ceea ce știm deja despre el, evoluția/involuția sa se oprește în acest punct iar finalul prieteniei poate să fie, pentru moment, amânat.

Proiectul curajos al unui astfel de roman implică, *in nuce*, potențialitatea nedorită a unei lecturi mărginit-exponențiale, care proiectează nejustificat particularul și individualitatea ficțională în planul concretului istoric; cu cât iluzia vieții e mai intensă în toate datele construcției artistice, cu atât e posibil să slăbească nivelul de discernământ etic și estetic al cititorului – risc asumat în măsura în care responsabilitatea etico-civică întregeste efortul stilistic. Poate de aceea acest etaj al socio-grafiei etnicității se comprimă în fragmentul următor – un soi de bună-cumpănire a raportului dintre etica familială, responsabilitatea individuală și stat, în care răul e opera exclusivă a acestuia din urmă: „Eu nu îi vedeam pe români deloc în felul ăsta, nu aveam niciun fel de ranchiună față de ei, pentru că familia mea reușise să facă o distincție clară între stat și oamenii care acționau în numele său (...) Toate lucrurile astea nu fuseseră făcute neapărat de români, ci de un regim totalitar care încercase să zdrobească, în primă fază, identitatea națională a tuturor popoarelor care se treziseră de partea greșită a Cortinei de Fier.” (p. 158)

Cum am văzut mai sus, în mijlocul „torentului” epic se ivesc, motivat, tot felul de punți reflexive care denunță explicit clișee xenofobe, sexiste, dincolo de proiectul mai larg al deconstrucției unui tip de masculinitate petulantă; un exemplu: „Încerc să am o atitudine cât mai OK față de femei, chiar dacă mintea mea patinează de mai mare dragul pe o serie de clișee misogine și sexiste. Am crescut cu tot felul de bancuri porcoase ai căror protagoniști erau Móricka și Bulă.” Sau, din același unghi întunecat al *forței* fără gingășie, stigmatul psiho-terapiei văzută *atunci* ca privilegiu de clasă și/sau moft; din această perspectivă, tot ceea ce depășește sfera unei auto-construcții fără proptele instituționale (familie, școală etc.) e sinonimă cu slăbiciunea iar aceasta e inacceptabilă în *gașca de băieți*. Aici poziția lui Atti – atunci când află „rușinea” lui Dósa, care merge la psiholog – e semnificativă prin ambiguitatea posturii pe care, în calitate de șef de clan, și-o confecționează pe loc, înscenând vicelan *noutatea*; mai târziu, naratorul se întrebă: „Mă întreb cum ar fi reacționat dacă i-aș fi turnat o poveste de o jumătate de oră despre un băiat cu tatăl absent și mama dominatoare. Probabil că l-aș fi plictisit. Dacă am fi început liceul cincisprezece ani mai târziu, între noi s-ar fi înfiripat un *bromance* absolut înduioșător, care ar fi rezistat la testul timpului” (p. 91).

Altminteri, Dósa-narator se întrebă: „Este bine să fii invizibil? Răspunsul este da. La job sunt doar o voce dintr-o rețea,

netezesc drumul șoferilor.” (p. 147) Senzația aceasta de irealitate e descrisă, cu temeinică aplicație stilistică, zeci de pagini mai târziu, în secvența în care ajunge în București, angajându-se ca operator la un call center, iritat de violența difuză pe care o implică cele opt ore de contact telefonic cu clienții: „Mă simțeam imersat într-o materie lipicioasă, colcăitoare, care mă umplea de prostia, aroganța și neatenția clienților” (p. 195).

Practicând deliberat anomia socială, ca mecanism defensiv, Dósa-naratorul preferă să participe, compensator, din postura observatorului, la forme de agregare socială primitive, non-umane – urmărește, de pildă, cu repulsie și interes deopotrivă, o colonie de crustacee: „Erau niște chestii gelatinoase de dimensiunea unei gămălii de ac, cu capete gri-închis și cozi ca de melc, gri de cenușă dizolvată cu apă. Erau scârboase și fascinante. Le luminam cu lanterna de la telefon și le urmăream deplasarea prin apa neagră. Părea că nu le pasă de nimic altceva decât de substanța neagră în care trăiau” (p. 145). Viziunea recurentă infra-lumilor în care ființele colcăie oarbe într-un pat germinativ calduț și în care individuația este improbabilă sau, măcar, reprezintă un stadiu intermediar al evoluției sociale funcționează ca un anesteziec și/sau ca un răspuns la orice formă expansivă, stridentă, de conturare a individualității. Nu există, în pofida premeditării artistice, niciun fel de polaritate între Dósa și Atti, ci o diferență de orientare a vectorului voinței, precum și niveluri diferite de reactivitate etică. E lămuritor pentru această simbioză conștient reprimată *flashbul* oniric din aproape-finalul romanului: „Aveam capetele unite, stăteam ochi în ochi, privirea lui vicelană mă domina, irisurile lui verzi lăsau o umbră verde peste irisurile mele căprui. Pe față i se întindea un zâmbet cât toate zilele, simțeam asta din interiorul propriei fețe, de parcă eu aș fi susținut acei mușchi faciali, el doar i-ar fi stimulat” ș.a.m.d. Dincolo de marginile îngroșate ale acestui vis multi-stratificat (din care am citat doar previzualizarea), rațiunea etică, încă necristalizată pe deplin, dar singura de care ascultă naratorul, deapănă insistent același discurs compulsiv-persuasiv al eliberării, nu atât de sub tutela abstractă a prietenului său, ci de sub teroarea unei hiper-reactivități la stimuli senzoriali – un soi de moarte termică a unor simțuri, dorită cu insistență și disperare, care l-ar pune, cu cheltuială minimă de efort și implicare, pe o traiectorie previzibilă a vieții, dar mai senină, cu recidive ale complexelor măcar la intervale mai îndepărtate în timp. În fond, singura îndreptățire morală care poate să controleze și să medieze tot acest ghem de tensiuni e aceea a inocenței micului David: „Suntem ființe raționale, care cad pradă iraționalului, dar care în accesele lor se simt după un timp *privite* de copil. Atunci, ne recăpătăm treptat bunul-simț”.

Multă forță și un dram de gingășie este al doilea roman al scriitorului brașovean, publicat la editura Polirom, în 2021.

*Andrei Dósa, *Multă forță și un dram de gingășie*, Editura Polirom, Iași, 2021.